

Jelaleddin Mengüberdi

Category: Kitapcy,Taryhy şahslar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Jelaleddin Mengüberdi CELALEDDIN MENGÜBERTI

Mengüberti: "Mengü" Türkçe'de "Tanrı" demektir. "Berti= verdi" demektir. Buna göre "Celaledin Tanrıverdi"

Babası Alaaddin Muhammed'in Cengiz Han tarafından mağlup edilip Aralık 1220'de Hazar Denizi 'nde bir adada ölmesi üzerine Harezmşahlar Devleti hükümdarı olmuştur. Fakat kendinin Şah olarak anılmasına karşı çıkmış ve Sultan olarak anılmasını buyurmuştur. Celaledin, bazı aile mensupları ve bazı devlet adamları ile birlikte Hazar Denizi doğusunda bulunan Mangışlak Yarımadası'na geçerek oradan Harezmşahlar Devleti'nin başkenti olan Ürgenç şehrine gittiler. Fakat çok geçmeden 1221'de Cengiz Han 'ın oğulları Çağatay Han ve Ögeday Han komutanlığında büyük bir Moğol ordusu Ürgenç'i kuşatmaya aldı ve şehri ele geçirdikten sonra yakıp yakıp yerle bir etti.[1][2][3]

Ürgenç'deki komutanlar, babası Sultan Alaaddin'in fikrini değiştirip küçük oğlu Celaleddin'den önce kendine varis ve veliaht olarak seçip ilan ettiği ve Celaleddin'in ağabeyi "Kutbuldin Uzlağşah"'ın Sultan olmasını istemekteydiler. Celaleddin Türkmen komutanlarının kendine ihanet edeceğinden şüphelenerek şehir teslim olmadan Ürgenç'den kaçtı. Celaleddin Moğol'ların kuzey Horasan'daki keşifçi güçlerine görünmeden ve ancak Nasa'da kendini gören Moğol birliğini yenip elimine ederek babasının daha önce kendisine emirliğini verdiği; Gurlular'dan eline geçirdiği ve hemen hemen modern Afganistan'a eşit olan bölgeye çekilmeyi başardı. Bu bölgede merkez olarak Gazne'yi seçerek orada yeni bir ordu kurmaya başladı. Celaleddin yeni ordusu ile Gazne'de kendisini Cengiz Han'ın ordularına karşı koymaya kararlıydı.

Ertesi yıl 1221 Kâbil'in kuzeyinde Pervan adlı bir mevkiye Cengiz Han'ın yakın bir idarecisi ve asker komutanı olan Siki Kutugu Noyan idaresi altında olan 30.000 kişilik bir Moğol ordusu Celaleddin'in yeni ordusu ile karşı karşıya geldi. Tam bir gün süren Pervan Muharebesi'nde yeni Harezmsah ordusu galip geldi. Fakat Harezmsah ordusu çok yorgun düşmüştü ve devamlı savaşacak takatte değildi. Bu nedenle Celaleddin Moğol ordusunu kovalamayıp geri çekildi. Pervan Muharebesi Moğol ordularının ilk büyük mağlubiyeti olarak tarihe geçmiş oldu. Pervan'daki Harezmsahların galibiyeti Moğolların yenilmez bir güç oldukları efsanesine son verdi.

Kasım 1221'de Moğol işgali altında bulunan Herat şehri halkı işgalci Moğol garizonuna karşı isyan ederek burada bulunan Moğol askerlerini öldürmeyi başardı. Ama Herat şehri, yeni bir ordu ile gelen Moğol komutanı Elçigidey Noyan'ın 6 ay süren bir kuşatmasından sonra 14 Haziran'da tekrar Moğollar eline geçti.

Pervan mağlubiyetine çok sinirlenen Cengiz Han Moğol ordularının komutanlığını şahsen üzerine alıp güçlü bir ordu ile Celaleddin Harezmsah üzerine yürümeye başladı. Harezmsahlar ileri gelenleri Moğollara karşı nasıl direniş yapabilecekleri hakkında değişik yaklaşımlarda idiler ve Celaleddin'e Moğollara karşı direnişe devam etmek için istediği desteği vermediler.

Bunun üzerine Celaleddin önemli bir savunma kalesi olan

Gazne'yi bırakmak zorunda kaldı ve 50.000 kişilik ordusu ve binlerce sivil muhacir ile Hindistan'a doğru göçmeye başladı. Cengiz Han komutasındaki Moğol ordusu Celaleddin'i takip etti. Celaleddin ordusuyla İndus Nehri'ni geçmeye ve karşı tarafta daha uygun savunma durumu almaya karar verdi. Bunu gerçekleştirmek için "Hund" ya da "Nesavi" mevkiye erişen Harezmşah Türkmen ordusuna Moğollar tam bu sırada yetiştiler. 24 Kasım 1221'de Celaleddin kendisi ile birlikte olan muhacir sivillerin nehrin karşı yakasına geçmesi için Moğol öncülerine karşı savunma manevralarına geçmişken ve Harazmşah Türkmen ordusu daha ırmağı hiç geçmeden, Cengiz Han büyük ordusunun tüm gücü ile birden bir cephe hücumuna geçti. Celaleddin'in ordusu ile siviller Moğollar ve ırmak arasında kaldılar. Yapılan İndus Muharebesinde Celaleddin 50.000 kadar askeri ile Moğol ordusuna karşı saldırıya geçtiyse de hiç başarı sağlayamadı. Moğollar nehri geçmeye hazır olan Harezmşah ordusuna ve sivil muhacirleri üzerine önu alınamayan büyük bir dalga halinde yüklenip büyük bir katliama giriştiler. Sultan Celaleddin Moğolların eline geçmelerini önlemek için gözde cariyesini ve çocuklarını öldürttü.[4] Hazinesini geride bıraktı. Ordusunu ve muhacirleri feda eden Celaleddin, İndus Nehri'ni çok küçük bir birlikle zor bela geçebildi ve Aralık 1221'de Delhi Sultanı SultanŞemseddin İltutmuş'a sığındı. Moğol ordusu Harezmşah ordusundan geride kalanların hepsini ve sivil muhacirlerin çok büyük çoğunluğunu acımasızca öldürdü.[3]

Fakat Delhi Sultanı İltutmuş Bağdat'daki Abbasi Halifesi Muktedir ile yakın ilişki kurmuştu ve Harezmşah'ların Abbasi Halifesine karşı olan çok aksi tutumlarını bilmekteydi. Bu nedenle Celaleddin'e destek sağlamaktan çekindi. Celaleddin Türkmen karışık bir Müslüman-Hindu Rajput halkı olan Hoharlar ile anlaştı. Hoharlar ile birlikte, Multan'da hükümdarlık kurmuş olan Türk asıllı Nasirudin Kabaça üzerine yürüdü. Güney'e akın yaparak Sind bölgesine ve kuzey Gücerat bölgesine girdi ve buralarını tümüyle talan etti. Delhi Sultanlığı Cengiz Han tehlikesini beklemekte oldukları için Celaleddin'in bu yağmalarına mecburen seyirci kaldı. Celaleddin Hindistan'da üç yıl kaldı.

1224'de Moğol tehlikesi azalmıştı. Celaleddin bu nedenle Delhi Sultanlığı'nın üzerine geleceğinden çekinmekteydi ve ayrıca eski topraklarını geri almak istemekteydi. Bu nedenlerle

1224'de Celaleddin Afganistan ve İran üzerinden eski topraklarına döndü. Fakat buralarda Moğollar çok büyük maddi zararlar verdikleri gibi yaptıkları katliamlarla nüfus da çok azalmıştı. Yüzyıllarca önemli olan savunma noktalarındaki kaleleri savunacak asker bulmak nerede ise imkânsızdı. 1221 veya 1222 kışında kardeşi Gıyasettin, İran'ın güneyinde Pırşah'ı ve Irak Acemi veya Cibâl adı verilen bir bölgeyi eline geçirmişti. Bir zamanlar Harezmsahlara vezirlik yapan ve Hindistan'a gidip Celaleddin'e katılmak için yolda geçtiği yerlerin savunmasız olduğunu gören Burak Hicab (yönetim dönemi 1222-1235) adlı, sonradan Kutluk Hanlığı devletinin kurucusu, bir emir de Kirman'ı eline geçirmişti. Celaleddin İran'a dönünce hemen onu Sultan kabul etti. Celaleddin buradan Fars'a geçerek orada Selçuklu Atabeyi olan Sait Bin Zengi (yönetim dönemi 1198-1226)'nin kızı ile evlenip bu bölgeyi de tekrar idaresi altına aldı. Yeniden idaresine aldığı ülkesini elinde tutabilmek için yeni bir ordu daha toplamaya başladı. Fakat Moğollar yine hücumla geçtiler ve Celaleddin Elburz Dağları eteklerinde onlarla yaptığı bir savaşı kaybetti.

Oradan, önce güneye çekilip Huzistan'da kışı geçirdi. Burada Abbasi Halifesi Mustansır'a bağlı birliklerle ufak savaşlarda bulundu. Sonra kuzeybatıya doğru ilerleyip Azerbaycan bölgesinde bulunan güç boşluğundan faydalanarak bölgenin başkenti olan Tebriz'deki Özbek Atabeyi olan Cihan Pehlivan'ı (yönetim dönemi 1210-1225) oradan atarak, Tebriz'i kendine başşehir yaptı ve yeniden bir Harezmsah Devleti kurup toparlanmaya çalıştı. Etrafındaki devletlerden ve beyliklerden Moğol ilerleyişine karşı yardım istedi. Ancak istediği yardım kendisine ve devletine verilmedi. Fakat Moğol birlikleri, Türkmenler ve diğer düşmanları tarafından sürekli rahatsız edildi. Bu yeni devletini idare ettirebilmek ve yakında gelmesi beklenen Moğol orduları hücumuna karşı koymaya hazırlanmak büyük maddi kaynak gerektirmekteydi.

Bu nedenle Celaleddin 1225'de güney Kafkaslarda çok zengin bir ülke olan Gürcistan'a saldırıya geçti. Büyük bir ordu ile bu ülkeye sefere çıktı. Hristiyan olan Gürcistan Krallığı orduları ile Garni'de karşılaştı ve burada yapılan muharebede Gürcüler'i yendi. Böylece Gürcistan'ın başkenti olan Tiflis yolu açılmış olmaktaydı. Fakat geride bıraktığı Azerbaycan ile Kirman'da vali olan Burak Hacib kendine karşı isyan etmişti. Onun için galibiyetini Tiflis fethi ile sonuçlandırmadan geri

dönmek ve bu isyanlarla uğraşmak zorunda kaldı. 17 gün içinde Celaleddin ordusuyla Tiflis'ten Kirman'a gitti. Fakat Burak Hacib şehri bir kuşatmaya karşı iyi hazırlamıştı. Sonra da Burak Hacib çok alttan alıp anlaşmacı bir yaklaşım ile Celaleddin'in Sultanlığını yeniden kabul etti.

Böylece isyanları bastırdıktan sonra Celaleddin ikinci bir Gürcistan seferine başladı. Gürcü ordularına karşı birkaç ufak muharebe kazandı. Gürcü Kraliçesi Rusudan, danışmanları olan Gürcü prenslerinin isteklerine uyarak Tiflis'i terk edip Batı Gürcistan'a çekildi. 9 Mart 1226'da Celaleddin Tiflis'i eline geçirdi. Tiflis şehrini yağmaladığı ve büyük Hristiyan kiliselerini yıktırdığı, zamanın tarihçileri tarafından bildirilmektedir.[2][3]

Celaleddin Tiflis'ten Tebriz'e geri geleceğine 7 Kasım 1226'da o zaman Şam'daki Eyyûbîler idaresi altında bulunan Ahlat kalesine yöneldi ve bu kaleyi kuşatmaya aldı. Hava şartları da hiç uygun değildi ve Şam'da bulunan Eyyûbî Sultanı el-Eşref kaleye hiçbir destek sağlamamıştı. Ancak Ahlat kalesi, kuşatmaya beklenmedik bir direniş gösterince hava şartlarının da kötüye gittiğini gören Celaleddin kuşatmayı bırakıp Tebriz'e geri çekildi. Fakat Şam Eyyubileri buna karşılık olarak Irak'daki Abbasi Halifesi yoluyla bir yeni müteffik aramaya koyuldular ve buna en uygunu Anadolu Selçuklularıydı 1227'de Celaleddin kuzey İran'da bulunan Alamut kalesini merkez edinen İsmailîleri kendine bağladı. [2][3]

1227'de bir Moğol ordusu yine doğudan İran'a girdi. Celaleddin ordusuyla İsfahan şehri önlerinde bu Moğol ordusuyla muharebeye girişti. Her iki taraf da büyük zayıat verdiler. Ama Moğol komutanı yenik düşmemekle beraber büyük zayıat veren ordusunu Amu Derya Irmağı gerisine çekti.[2]

1228'de Celaleddin yeni Harezmşah Türkmen Devletinin başında Irak'ın kuzeyi, Kirman, Fars, İsfahan, Tiflis ve Tebriz bölgelerini idaresi altına almıştı. Ama durum yine kötüye gitmeye başladı. Kardeşi ve güney İran'da emir olan Gıyaseddin bir isyan sonucu idare ettiği ülkelerden atıldı. Gıyasedin Kirman'da emir olarak idareci olan Burak Hacib'e sığındı ve bu kişinin desteğini sağlamak için onu annesi ile evlendirdi. Fakat çok geçmeden Burak Hacib, Gıyaseddin'i kendine karşı bir komplo hazırlayıp ihanet etmekle suçladı ve idam ettirdi.

1228'de de Celaleddin Eyyûbîlerin idarelerini devam ettirmekte oldukları Ahlat üzerine yürüdü ve şehri yine başta başarısız

olarak kuşatmaya aldı. Ama bu sefer 8 ay süren bir kuşatmadan sonra 2 Nisan 1230'da Ahlat şehrini eline geçirmeye muvaffak oldu.

Fakat Şam Eyyûbî Sultanı el-Eşref ile Anadolu Selçuklular sultanı olan I. Alâeddin Keykubad ittifak yapmışlardı. Alâeddin Keykubad ile Celaleddin'in arası, Harezmşah Türkmenlerinin bazı Selçuklulara ait olduğu kabul edilen köylere akın yapmalarından dolayı, açılmıştı. Bu esnada Şam Eyyûbîlerinin Ahlat valisi Hacıp Ali de kalesini yeniden almış ve Celaleddin Ahlat kalesini tekrar almak için yeniden kuşatmıştı. Selçuk Sultanı Celaleddin'den kuşatmayı kaldırmasını istedi; ama Celaleddin kalenin zaten kendisinin olduğunu iddia etti. Böylece savaş durumu ortaya çıkmış oldu. Alâeddin Keykubad komutanlığındaki Selçuklu ordusu ve 10.000 kişilik Eyyûbî takviyesi ile Erzincan civarında bulunan Celaleddin ve ordusu üzerine yürüdü. Ağustos 1230'da Erzincan yakınlarında Yassı Çemen Muharebesi başladı. Bu muharebe 3 gün sürdü ve ilk başlarda Celaleddin'in üstünlüğüyle devam eden savaşın sonunda Celaleddin büyük bir yenilgiye uğradı. [5]Ordusu muharebede imha edilen Celaleddin Azerbaycan'a çekilmek zorunda kaldı.

1229'da Moğol Büyük Kağanı olan Ögeday Han, 1231 kışında Çormağan Noyan komutasında 3 tümeni (30.000 kişi) Celaleddin'in üzerine gönderdi. Moğol tümenleri hızla Horasan'dan geçerek Azerbaycan'da bulunan Celaleddin üzerine geldiler. Anadolu Selçuklularıyla yapılan savaşta çok zayıf düşmüş olan Celaleddin 1231 ilkbaharında bu Mogol ordusuna karşı koyamadı. Celaleddin bir Moğol baskınında, kalan askerlerinin çoğunu kaybetti ve yeni merkez edindiği Tebriz'i bırakıp kuzeye çekildi. Bunu takip eden Moğol tümenlerinden kaçarak önce Kura Nehri'nin ağzına; Aras Nehri vadisi üzerinden doğu Anadolu'ya ve sonra da Diyarbakır'a kaçtı. Moğol tümenleri Kura Nehri ağzı ile Aras Nehri vadisine yerleştiler ve Çormağan Noyan'ın 1241'de ölümüne kadar orada kaldılar. Celaleddin Harezmşah'ın Palu ilçesi Ohi bucağı yerli halkından olan Dümbelli Zazaları tarafından 10 Ağustos 1231'de öldürüldüğü bildirilmektedir.[2]

Celaleddin Harzemşah büyük bir kumandan, askeri bir dehaydı. Pek çok savaşı hayatı pahasına kazanmasına rağmen askeri başarılarını siyasete ve diplomasiye istediği gibi yansıtamaması onun yanlış anlaşılmasına, istediği icraatleri

kolayca yapamamasına sebep olmuştur. Buna rağmen Moğol saldırılarına ve Hristiyan Gürcülere karşı mücâdele edebilen yegâne kişi olması ve Moğolların yakın Doğu'yu tamâmen istilâ etmesinden sonra, bölgede oynadığı rolün daha iyi anlaşılması, Celaleddin Harzemşah'a gerek halk arasında ve gerek bütün Şark edebiyâtında büyük bir şöhret kazandırmış; hayatı, kahramanlıkları Doğu Edebiyatında efsane haline gelirken Türk tarihindeki en büyük Türk hükümdarlar arasında sayılmaya başlanmıştır. (Vikipedi)

■ Dipnotlar:

^ Muhammad bin Aḥmad Nasavi, ed. Ḥ. A.Hamdi, "Sırat al-soltān Jalāl-al-Din Mengobirti", Kahire, 1953.,say. 120-22; Ateşoğlu, İbrahim (1965), Harezmsşahlar Devleti Tarihi (485-617/1092-1229), Ankara , say.274-75, 283-84)

^ a b c d e Ali ibn el-Esir (1261) "Al-Kamil fi al-Tarikh" Yeni Arapça baskı Beyrut;Dar Sader (13 cilt) Cilt XII, say. 394-95

^ a b c d Türkçe çevrisi:Alaaddin Ata Melik Çüveynî (Çeviren: Mürsel Öztürk) Tarih-i Cihan Güsa ,(1999) Ankara;Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; ISBN 975-17-2206-3 Bu maddeki sayfa referansları İngilizce çeviriye dayanmaktadır. Cilt I, say.123-28.

^ Muhammed bin Ahmed an-Nezevi,Siratü's Sultan Celaleddin Mengüberti,s. 83-84

^ Yüce, Yaşar ve Ali Sevim (1991) Türkiye Tarihi Cilt I, Ankara:Türk Tarih Kurumu. say.118

■ Kaynaklar:

Taneri, Aydın (1989) Harezmsşahlar, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

Kafesoğlu, İbrahim (1965), Harezmsşah Türkmen Devleti Tarihi (485-617/1092-1229), Ankara:

Alaaddin Ata Melik Cüveynî, Tarih-i Cihan Güsa (Dunya Fatihi Tarihi) Çeviren, Mürsel Öztürk,(1999) Ankara:Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları;

● P.S:

Dün gece birden ‘‘neden’ ’diye bir soru düştü aklıma, neden? Sonra mütevazî kütüphanemde küçük çaplı bir cenk başladı; Osman Turan, Nesimi Yazıcı, Claude Cahen, Carl Brockelman ve Zeki Velidi Togan derken sonunda aradığımı buldum. işte burada; Muhammed Nesevi’nin Sıret-i Sultan Celaleddin Mengüberdi’sine ait notlar...

Tuttuğum notları, karaladığım yazıları alt alta koyarken o soru yine kafamın içinde; neden? Yakın dönem siyasi tarihimize damga vuran liderleri düşünüyorum; kimse bu tipte bir salık vermemişti! Hiç kimse ülke gerçeklerini düşünerek ;’’ Türk gençlerine tavsiyem Celaleddin Mengüberdi’nin hayatını okumalarıdır’ ’demedi. Peki, neden? Neden Şehid Muhsin Yazıcıoğlu bunu tavsiye etti? Yüzlerce Türk kahramanı içinden neden Mengüberdi? Şimdi o notları ve karalamaları sizin için tekrar yazıyorum, cevabı satır aralarında; ‘‘Neden Mengüberdi?’’

Devrin büyük âlim ve askerlerinin elinde yetişen ve Mengüberdi (Allah verdi) lakabıyla anılan Celaleddin, Sultan Alâeddin’in büyük oğlu ve veliahtı idi. Celaleddin, döneme ait birinci el kaynakların aktardığına göre çok uzun boylu değildi hatta kısa sayılırdı. İri ve kaslı bir vücuda sahipti. Teni çok esmerdi. Saç ve göz rengi siyahtı. Dış görünüşü klasik Türk tipiydi. İyi derece de Arapça ve Farsça bildiği halde Türkçe konuşmayı tercih ederdi. Kaldı ki bu dönemde Harzem sarayında ki hâkim diller Arapça ve Farsçaydı...

Celaleddin’in babası olan Alâeddin Muhammed, Harezm sarayına boyculuk fitnesini sokup, devlet dairelerini kendi kitlesinden insanlarla doldurarak mağrur Harezm ülkesinde Türkmen-Kıpçak ayrımını körükleyen Kıpçak kökenli annesi Türkan Sultan’ın etkisi altında kalmış ve üst üste yanlış kararlar vererek devletini zor durumda bırakmıştı. Bu durumda milletin bekası için babasını kıyasıya eleştiren ve dönemin şartlarını çok iyi tahlil eden Celaleddin dikkat çeken kişilik özellikleri ile de milletin sevgilisi olmuştu. Tabii şüphesiz ki bu sevginin ana kaynağı O’nun kişilik özellikleri idi. O sakın ve uysal bir tabiata sahipti. Az konuşmayı ve az konuşanı tercih ederdi. Ağzından kötü söz duyan, bir cümlelik küfür işiten

olmamıştı. Ciddi ve vakar sahibi idi. Tebessüm ederdi ama asla kahkaha atmazdı, muhatabıyla katiyen yüksek sesle konuşmazdı. Lider, teşkilatçı ve öncü yapısıyla tarihi bir kahraman olan Celaleddin'in yaşadığı döneme damga vurmasının en önemli sebeplerinden biri şer güçlere karşı milletini örgütleme konusunda gösterdiği başarıdır. Moğollara karşı verdiği mücadele, Harezmşah Devletinin enkazından yeni bir devlet çıkarması ve Azerbaycan ile Batı İran'da hâkimiyet tesis edebilmesi O'nun bu yönünü işaret etmektedir.

Ayrıca, atılgan, cevval ve cesur yapısı ile bu özelliklerini İslam dini uğruna kullanması kısa süre de O'nu tüm Müslüman âleminde tanınan ve saygı duyulan bir isim haline getirmiştir. Celaleddin, işgalci Moğol ordusuna karşı verdiği efsanevi mücadeleler sonrasında özellikle Türkistan ve İran coğrafyasındaki halklar tarafından yeni bir "halk kahramanı" olarak karşılanmıştır.

O, bu yönüyle eski Türk hükümdarlarında ki alplık ve gazilik karakterine sahipti. Rus Tarihçi V.V. Barthold, Celaleddin'in babası Harezmşah Muhammed'in, Moğol işgaline, oğlu gibi güçlü şekilde dayanmadığını ve oğlu gibi mücadele edemediğini açıkça yazarak Celaleddin'in cesur ve savaşçı yanını seneler sonra ortaya koyacaktır.

1220-1231 tarihleri arasında 11 yıl boyunca devlet başkanlığı yapan Celaleddin'in kahramanlığını, en büyük düşmanı olan Cengiz Han bile taktir etmişti. Sind Nehri kıyısında ki 26 Kasım 1221 tarihli muharebede[21] Hindistan tarafına geçmek zorunda kalan Celaleddin'in kahramanlığını ve atılganlığını bizzat gören Cengiz, "Böyle bir evlada sahip olan babaya ne mutlu" demekten kendisini alamamıştır.

Moğolların ülkesini istila ve işgal etmesinin ardından yılgınlık göstermeden çalışmaya devam eden Celaleddin, üstün cesareti ile namlı silahşorları etrafında toplamayı başararak İran ve Anadolu coğrafyası arasında herkesin çekindiği bölgesel bir güç olmayı başarmıştır.

Doğru karakter olarak ilk bakışta uysal başlıydı, sakindi ama milli meselelerde asla yılmıyordu. Kendisine kuzeybatı İran'ı merkez olarak seçen Celaleddin, sürekli olarak güç ve ölüm

arasında gidip geliyordu. Şahsı ve askerleri hakkında en kötü sonuçlar beklenirken dilden dile dolaşan müthiş zaferler kazanmıştı.Bu şöhret Türkler arasında Celaleddin'e ayrı bir muhabbet beslenmesine vesile olmuştu. Ele avuca sığmayan bu Türkmen'e karşı tüm Türkler saygı duyuyorlardı. Fransız araştırmacı Claude Cahen bu durumu Celaleddin'in geldiği ülkenin tüm Türklerin ortak vatanı olmasına bağlar.Yani Turan'a...

Askeri teşkilatını Selçuklulardan alan Harezmşah Devletinde Atsız ve Tökiş'in orduda yaptığı atılımlar sonucunda Harezmşahlar Ortadoğu'nun bir numaralı gücü olmuştu. Celaleddin'in babası Alâeddin Muhammed'in büyük askeri başarıları da bu atılımlar sayesinde oluşmuştu. Askeri ikta sistemi ve ''haşar''denilen gönüllü kuvvetlerin omuzlarında yükselen ordunun şüphesiz ki en büyük şansı hepsi birbirinden cengâver olan Harezmşah hakanlarıdır.Bu bağlamda Celaleddin de çok iyi bir silahşördür.

Öyle ki 1228-1229 tarihinde Gürcülerle yaptığı ikinci meydan muharebesinin hemen öncesindeki düellolarda beş Gürcü savaşçıyı tek başına hiç dinlenmeden savaş dışı bırakmıştı. Yine 1229-1230 tarihinde ki Ahlat kuşatması sırasında şehirde bulunan Eyyübi Meliki Yakup Mücireddin, Celaledin'e düello teklif etmiş ancak silahşörlüğü hakkında duyduklarından sonra ertesi gün söz verilen yere gelmeye cesaret edememiştir...

Şüphesiz Celaleddin'i böyle korkusuz, cesur ve cevval bir savaşçı haline getiren şey uğruna baş koyduğu davası ve maneviyatıydı. Dindar bir kişiliğe sahip olan Celaleddin, Tebriz'i ele geçirmesinin ardından ilk Cuma günü camiye gittiğinde hatip hutbede İslam âlemi ve halife için dua etmekte iken ayağa kalkmış ve dua bitene kadar elleri gökyüzüne doğrulmuş biçimde beklemişti...

Yine Tebriz'de Ramazan ayında kurdurduğu bir kürsüde de seçmiş olduğu âlimlere halkı manevi bakımdan eğitmeleri için telkinde bulunmuştu. Bu sohbetlerin hepsine sırasınca katılan Celaleddin, kürsüye çıktığında dalkavukluk yapmak isteyenleri tekdir ederken, halkı aydınlatıp, gerçekleri konuşan gerçek din adamlarını takdir etmiş, ihsan ve lütuflarda bulunarak

dualarına mazhar olmuştur.

Gurlular, Selçukiler ve Karahitaylar arasında ki amansız mücadeleye rağmen 12.yüzyılın ilk yarısında görülen ilmi faaliyetler asrın diğer yarısında da hızla devam etmiştir. Bu çerçevede Harezmşah hakanları hem kendileri çok sıkı bir eğitimden geçmişler hem de halklarının ilim adamlarından yeterince istifade etmesi açısından çeşitli dallarda faaliyet gösteren âlim ve sanatkârları himaye etmişlerdir...

İlme destek babında sadece Merv şehrinde on adet büyük kütüphane kurulmuştu. Bu kütüphanelerden sadece Cuma Camii'nin içinde yer alan Aziziye Kütüphanesinde 12.000 Kemaliye Kütüphanesinde ise 10.000 cilt kitap bulunuyordu...

Harezm'de dirilen Türk-İslam Medeniyetinin, dünya insanlığına hediye ettiği kıymetli birçok âlim Celaleddin tarafından da himaye edilmiş hatta siyaset ve devlet yönetimi konusunda becerisi olan bazılarına devlet işlerinde görevlerde verilmişti. Nesevi'nin aktarımına göre bu âlimler arasında elçi olarak kullanılanlarda vardı.Celaleddin hem ilmi seven hem de ilim erbabının hamisi olan akıllı bir hakandı...

Kuşkusuz O'nu cazibe merkezi haline getiren bir diğer özelliği de adil oluşuydu. Celaleddin'in İnşa Divanı Başkanı olan Muhammed Nesevi'nin ifadesine göre O, adil bir hakandı. Tüm işlerinde adaleti seviyordu. Halkın sorunlarına karşı duyarlıydı ki bunu adaletin sağlanmasının ön şartı olarak görüyordu. O'nun güçlüden değil haklıdan yana olan adalet terazisi sadece millet düşmanları ve vatan hainlerini tartmıyordu. Bu meşum kitlenin Celaleddin'den aldıkları pay sadece azap ve ölümdü!

Din düşmanlarına ve vatan hainlerine karşı oldukça sert olan Celaleddin, söz konusu halkı olunca müşfik bir hale bürünüyordu; Herhangi bir zorluk ve direnişle karşılaşmadan Azerbaycan'a giren Celaleddin, Merega kenti yakınlarına geldiğinde halk tarafından şehre davet edilmişti. Bu davete icabet ederek şehre giren Harezm hakanı, burada bir süre kalarak tüm halkın sorunlarını teker-teker dinlemiş, alt yapı sorunları hakkında bilgi alarak şehrin imar edilmesini sağlamıştı.

25 Temmuz 1225'te Tebriz'i fetheden Celaleddin, halka yaptığı konuşmada ''Meraga şehrinde yaptıklarımı duymuşsunuzdur, size de adil davranıp şehrinizi imar edeceğim''diyerek Tebriz halkının gönlünü kazanmıştır.Daha sonra çıktığı şehir turunda halkın sefalet içinde olduğunu gören Celaleddin, vezirine emir vererek zahire ambarlarında bulunan tüm hububatın halka dağıtılmasını sağlamıştı.

Ayrıca; dil, din, ırk, mezhep ayrımı yapmaksızın herkesin vergisini 3 yıl ertelemişti. Bu icraatında ki samimiyetini göstermek adına da 3 yıl vergi alınmayacağını dair özel bir ferman yazdırarak halka dağıtmıştı.

Celaleddin zor devirlerin adamıydı,en sıkı şartlarda en buhranlı anlarda bile itidalini kaybetmemiş, kuru gürültü ve sahte kahramanlık peşinde koşmamıştı...

Gayet soğukkanlıydı...

Hedef doğrultusunda peşinden sürüklediği kitleleri zor şartlarda teskin eder, geniş zamanlarda ise çok rahat davranmayıp tetikte olmalarını sağlardı. Pembe tablolar asla çizmezdi, realistti, ancak şartlar doğrultusunda karamsarlığa düşülmemesi adına cesaret ve moral verirdi. Enfes şahsiyetinin en can alıcı özellikleri ise mütevazı ve vefakâr oluşuydu. Celaleddin, şaşa ve gösteriştten hiç hoşlanmazdı...

O, her yendiği hakanın atına ve kadınına hâkim olma gayesi ile yaşayan,en büyük ideali tüm dünyayı kölesi haline getirmek olan,Buhara da akıl almaz zulüm ve işkencelerde bulunup, camilerde şarap içerek kadın ve kızların ırzına geçen Cengiz'in bile iyi yönlerini keşfedecek kadar kaliteli bir insandı...

Nasıl ki Cengiz, Celaleddin'in kahramanlığına hayran olmuşsa Celaleddin de Cengiz'in sadeliğine, o kadar mal mülk içinde bir ayı postu üzerinde yatmasına ve tüm varlığını askeri ile paylaşmasına hayran olmuştu. Açıkçası Moğol askerlerinin savaşlarda ki askeri başarısını da buna bağlıyordu...

İhtişam, cafcac ve lüks O'nun çalışkan ve doğal karakterine tersti...

Azerbaycan da ki Atabeylik hanedanı İldenizler'e son verdiğinde Atabey Muzaffereddin Özbek'in inşa ettirdiği

muhteşem bir köşk ayaklarının altına serilmişti, çok para harcanarak yapıldığı belli olan, köşkü bir çırpıda gezen Celaleddin'in adeta ruhu daraldı.''Burası tembellerin mekânıdır''diye çıkışan son Harzem, kendini hemen dışarı atmıştı...

O,tutku derecesinde vefalıydı.Hindistan'dan İran'a gelirken bir süre Fars Atabeylerinden Salgurlular'ın merkezi olan Şiraz şehrinde kalmıştı. Tam bu kentten ayrılacağı sırada emir İzzettin Sökmez'in İsfahan'dan kaçarak buraya gelen Türk asıllı kölesi Kılıç, Celaleddin'e sığındı. Kılıç ve Celaleddin arasında Şiraz da başlayan dostluk Tebriz'e gidilirken şehre bir-kaç durak kala Kılıç'ın hastalığı nihayetinde yaşama veda etmesi ile son bulmuştu.

En çetin yollarda ki en sıkıntılı anlarda ki nedimini, dostunu, sırdaşını, gönüldeşini, kaybeden Celaleddin adeta yıkılmıştı.Günlerce ağzına bir lokma yemek koyamadı, bütün şehri Kılıç'ın naşını karşılaması için ayağa kaldırmış, haftalarca olayın yasını tutmuştu.O bir insan hakkında kolay kanaat sahibi olup tez vazgeçenlerden değil, zor kanaat sahibi olup asla vazgeçmeyenlerdendi...

Şimdi anladık mı neden Mengüberdi?

Ozan BODUR,

Tarihçi-Yazar. Taryhy şahslar